

Ārlietu ministrijas

2.sekretāram Reinim Kalniņam

(OGP koordinātoram)

2014.gada 13.jūnijā

Labdien,

Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, Sabiedrība par atklātību Delna un divi individuālie pārvaldes/sabiedrības līdzdalības eksperti (Diāna Potjomkina, Inese Vaivare) ir apkopojuši savas idejas Atvērtās pārvaldības partnerības (turpmāk OGP) jaunajam Latvijas rīcības plānam (2014.-2015.gadam). Ideju apspriešanas un rīcības plāna izstrādes procesā turpmāk labprāt iesaistītos arī biedrība „Eiropas Kustība Latvijā”. Mēs būtu priecīgi par iespēju šīs idejas apspriest arī klātienē!

I Institucionāls ierosinājums

1. Pārskatīt atbildības sadalījumu par Atvērtās pārvaldības partnerības Latvijas rīcības plāna izstrādi un izpildes koordināciju.

Atvērtās pārvaldības partnerības (turpmāk - OGP) ietvaros dalībvalstu valdības apņemas veikt konkrētus pasākumus vairāku labas pārvaldības principu ievērošanai: 1) lielākai pārvaldes caurskatāmībai; 2) iedzīvotāju līdzdalības iespēju un publisko pakalpojumu klāsta paplašināšanai, šim mērķim izmantojot arī jaunās tehnoloģijas ; 3) cīņai ar korupciju.

2012.-2013.gada darba plāna izpilde kopumā vērtējama kā laba, taču plāna neatkarīgajā novērtējumā¹ atzīmēts, ka ne visas Latvijas valdības apņemšanās bija saistītas ar OGP mērķiem. Turklāt liela daļa iecerēto aktivitāšu bija agrāk ieplānots veikts jebkurā gadījumā, - tās nebija precīzi veidotas OGP labākajai izpildei.

Iespējams, ka problēma slēpjas apstākļi, ka institucionāli par Latvijas rīcības plāna izstrādi atbild Ārlietu ministrija, kuras tiešās funkcijas nav saistītas ar horizontālajiem pārvaldības (starpresoru koordinācijas, korupcijas novēršanas, atklātības veicināšanas, sabiedrības līdzdalības) jautājumiem. Latvijā ir divas citas institūcijas – Pārresoru koordinācijas centrs un Valsts kanceleja, - kuras varētu būt racionālāks un efektīvāks šīs iniciatīvas „saimnieks” Latvijā. Valsts kanceleja arī organizatoriski nodrošina MK un NVO memoranda padomes darbu, kas kuru arī vajadzētu iesaistīt OGP Latvijas plāna izstrādē. Ierosinājums institucionāli uzticēt atbildību par OGP Latvijas rīcības plāna izstrādi un izpildes koordināciju Valsts kancelejai tika izteikts arī neatkarīgajā novērtējumā par Latvijas 2012.-2013.gada progresu ziņojumu. Tādēļ jaunajā rīcības plānā 2014.-2015.gadam vajadzētu iekļaut apņemšanos atbildības sadalīšanu pārvērtēt (ne tikai attiecībā uz plāna izstrādi, bet arī ieviešanu un atskaitīšanos).

II Ierosinājumi pārvaldes caurskatāmības un atklātības jomā

¹ <http://www.opengovpartnership.org/country/latvia/progress-report/report>

2. Konceptija par valsts sektora rīcībā esošo datu publiskošanu mašīnlasāmā formā (atvērtie dati)

Viens no svarīgākajiem OGP mērķiem – iedzīvotājiem jābūt brīvi pieejamiem pēc iespējas lielam valsts pārvaldes (t.sk. pašvaldību) rīcībā esošajiem datiem. Piemēram, Lielbritānijā šādi dati iedzīvotājiem ļauj pašiem izveidot kartes, kur dažādas valsts teritorijas var salīdzināt atbilstoši noziedzības daudzumam. Dānijā brīvi pieejami ir ģeogrāfiskie dati, kā arī dati par mājokļiem. Latvijā līdz šim datu jomā nav bijusi sistēmiska pieeja. Igaunijas 2012.-2013.gada plānā bija paredzēta apņemšanās publiskot diskusiju dokumentu (green paper) par iespējām padarīt datus brīvi pieejamus mašīnlasāmā formā², un šāda veida apņemšanās būtu svarīga arī Latvijā. Piemēram, viens no atklātības palielināšanas virzieniem: publiskot personas, kurām ir piešķirtas caurlaides, lai iekļūtu Parlamentā, MK un ministrijās – tas būtu solis tuvāk atklātai lobēšanas praksei.

3. Sabiedriskajam sektoram pieejama datubāze, kurā uzkrātos un tiktu saskaņotas Latvijas nacionālās pozīcijas Eiropas Savienības jautājumos.

Ārlietu ministrijas vadībā šogad būtu jātiek izveidotai jaunai datubāzei, kur tiktu uzkrātas un saskaņotas Latvijas nacionālās pozīcijas ES jautājumos (t.sk. sākotnējās pozīcijas). Svarīgi, lai šī datubāze vismaz ierobežotā apmērā būtu pieejama arī tām nevalstiskajām organizācijām, kas ir palīdzējušas nacionālo pozīciju izstrādē. Nesen veiktais pētījums par NVO iespējām ietekmēt Latvijas nacionālās pozīcijas ES jautājumos uzrāda, ka bieži vien NVO pat nezina, vai viņu ieteikumi ir vai nav tikuši ņemti vērā, kā arī kāda ir bijusi turpmākā nacionālās pozīcijas virzība³. Pieeja šādai datubāzei šo problēmu risinātu.

4. Atklāts un pārskatāms budžeta analīzes un atspoguļošanas rīks

Pirms vairākiem gadiem Valsts kanceleja bija uzsākusi veidot datubāzi, kurā pārskatāmi un glīti tiktu vizualizēta informācija par Latvijas valsts budžetu. Diemžēl nav publiski pieejamas informācijas par tā pašreizējo statusu. Šāds budžeta analīzes un atspoguļošanas rīks ļautu būtiski palielināt Latvijas valsts finanšu caurskatāmību.

5. Atklāta un taisnīga personālatlases kārtība pašvaldībās un valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībās.

Ja šobrīd Latvijā uz valsts civildienesta ierēdņa amatiem ir nodrošināta taisnīga, atklāta, kompetencēs balstīta personāla atlase, tad līdzvērtīgas prasības ne vienmēr ievēro pašvaldības un valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrības. KNAB izstrādātajās Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēs⁴ (izsludinātas Valsts sekretāru sanāksmē 2014.gada 10.aprīlī) 2014.-2020.gadam paredzēts šāds uzdevums: „Nodrošināt atklātu un taisnīgu, uz efektivitātes un objektivitātes principiem un tādiem kritērijiem kā kompetence un prasmes balstītu personāla atlases kārtību pašvaldībās, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībās, iekšlietu sistēmas iestādēs un citās publisko personu institūcijās.” (2.3. uzdevums, provizoriskais termiņš – 2016.gads) Svarīgi, lai šāda apņemšanās parādītos arī Latvijas OGP plānā.

² <http://www.opengovpartnership.org/country/estonia/progress-report/report>

³ http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Eiropas%20politika/2014/NacionaloPozicijupetijumsLV.pdf 62.-63.lpp.

⁴ <http://mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40319467>

Tāpat Latvija OGP iniciatīvas ietvaros varētu apņemt arī nodrošināt informācijas par vakantajām amata vietām publisku pieejamību institūcijas mājaslapā, kas arī ir sevišķi liela problēma pašvaldību līmenī un publiskam īpašniekam piederošajās kapitālsabiedrībās (KNAB izstrādāto pamatnostādņu projekta 2.4.uzdevums, provizorisks termiņš – 2015.gads).

6. Valdības vadlīnijas vai pamatnostādnes par pierādījumos balstītas politikas veidošanu

2013.gadā Baltijas Sociālo zinātņu institūta veiktajā ierēdņu aptaujā tika atklāts, ka par pašu nozīmīgāko sava darba problēmu valsts pārvaldes darbinieki uzskata informācijas un datu, pētījumu trūkumu, lai novērtētu esošo situāciju, kā arī izstrādātu politikas alternatīvas⁵. Salīdzinoši neliela jauno politisko iniciatīvu priekšlikumi ir balstīta pētniecībā un citos augstvērtīgos argumentos. Tādēļ būtu svarīgi, lai Latvija apzinātu situāciju un izstrādātu rīcības plānu problēmu risināšanai. Piemēram, Igaunija iepriekšējā OGP plāna ietvaros bija apņēmusies izstrādātas ietekmes izvērtēšanas (impact assessment) vadlīnijas.

7. Konceptija par publiskā sektora noslēgto līgumu publiskošanu internetā

Slovākijā publiskā sektora (t.sk. pašvaldību) noslēgto līgumu publiskošana internetā ir priekšnoteikums tam, lai tie stātos spēkā – ja līgums nav atrodams īpašā mājaslapā, tam nav juridiska spēka. Šādu nosacījumu valsts varas caurskatāmības un atbildīguma palielināšanai būtu lietderīgi ieviest arī Latvijā.

Līdzīga iniciatīva parādās arī KNAB izstrādāto pamatnostādņu⁶ melnrakstā: „Izvērtēt iespējas tiešsaistē nodrošināt publisku pieejamību informācijai par valsts un pašvaldību visiem noslēgtajiem līgumiem par preču un pakalpojumu iegādi un citiem darījumiem, ja tādi veikti, un izstrādāt rekomendācijas šādu pasākumu nodrošināšanai.” (4.5 punkts) ‘

8. Internetā publiski pieejami ministriju ikgadējie darba plāni

Līdz šim tikai dažas ministrijas savās mājaslapās paziņo par darba sākšanu pie saviem ikgadējiem darba plāniem, kā arī par pašu to saturu. Vienlaikus ministrijām jau vairākus gadus nav pienākuma veidot savas darbības stratēģijas. Līdz ar to NVO un citiem pilsoniskajiem aktīvistiem nav laba veida, kā piedāvāt nozarei būtisku problēmu risināšanu paredzēt ministrijas stratēģiskajos darba dokumentos (izņemot valdības deklarācijas rīcības plānu, kas gan zaudē aktualitāti, mainoties valdībām). Igaunijas 2012.-2013. Gada OGP apņemšanās bija publiskot šos ministriju darba dokumentus. Līdzīgi vajadzētu rīkoties arī Latvijā.

III Ierosinājumi iedzīvotāju līdzdalības iespēju un publisko pakalpojumu klāsta paplašināšanai, šim mērķim izmantojot arī jaunās tehnoloģijas

9. Izveidot ilgtspējīgu NVO finansēšanas modeli

Līdz 2015.gada beigām būtu jāatrod ilgtspējīgs veids, kā finansēt Latvijas nevalstiskās organizācijas. Šobrīd šis finansējums ir atkarīgs no starptautiskajiem donoriem,

⁵ <http://politika.lv/article/pieradījumos-balstita-lemumu-pienemsana-es-jautajumos-kad-klus-par-latvijas-realitati>

⁶ <http://mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40319467>

piemēram, Šveices un Norvēģijas nodokļu maksātāju dāsnuma, kas nav ilgtspējīgs Latvijas NVO finansēšanas veids.

Nevalstisko organizāciju un MK sadarbības memoranda īstenošanas padomes vidēja termiņa prioritātēs un 2014.gada darba plāns jau paredz līdz 2014.gada 31.oktobrim izstrādāt koncepciju par nevalstisko organizāciju fona izveidi. Līdzīgu apņemšanos būtu jāparedz arī OGP.

10. Labas pārvaldības rokasgrāmata, iekļaujot arī labas konsultēšanās prakses

Igaunijas 2012.-2013.gada OGP plānā ir apņemšanās apkopot sabiedriskās līdzdalības labo praksi. Šāda iniciatīva būtu vērtīga arī Latvijā. Iespējams, to varētu apvienot ar KNAB iecerēto Labas pārvaldības rokasgrāmatu visiem valsts pārvaldes darbiniekiem un iestāžu vadītājiem (VSS izsludināto pamatnostādņu melnraksta 2.1. punkts, provizorisks izpildes termiņš – 2017)

11. Vienotajā platformā valsts institūciju mājaslapām un informācijai jāparedz arī sabiedrības konsultāciju funkcionalitāte

Latvijas jaunā OGP rīcības plāna melnrakstā ir iecerēts izveidot vienotu platformu valsts institūciju mājaslapām. No šādas vienotas platformas īpaša vērtība būs tad, ja izdosies tajā iestrādāt funkcionalitāti, kas var noderēt jebkurai valsts iestādei – tai skaitā par publisku konsultāciju un diskusiju organizēšanu. Pie šīs apņemšanās būtu obligāti jāatzīmē, ka platformā šādai funkcionalitātei būtu jābūt.

12. Jānodrošina iespēja vākt parakstus referendumu ierosinājumiem internetā

2015.gada 1.janvārī stāsies spēkā grozījumi likumā „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”, kas ļauj vākt parakstus tautas iniciatīvām internetā, portālā latvija.lv (22.panta 4.daļa) . Būtu svarīgi paredzēt, ka līdz tam laikam jāizveido atbilstoša funkcionalitāte, lai Latvijas pilsoņi var šīs iespējas izmantot.

13. Neformāla konference GovCamp

2010.gadā Valsts Kanceleja organizēja ļoti veiksmīgu neformālu konferenci (nekonference)⁷ par jauno tehnoloģiju izmantošanu jēgpilnas sabiedriskas līdzdalības nodrošināšanai. Šādu konferenci būtu īpaši svarīgi atkārtot 2015.gadā, šādā formātā ģenerējot idejas Latvijas OGO 2016.-2017.gada darba plānam

IV Ierosinājumi par cīņu ar korupciju un publiskā sektora apmācībām

14. Jaunas Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam

Šobrīd Latvijā nav stratēģiska rakstura dokumentu, kas uzstādītu korupcijas novēršanas jomā sasniedzamos rezultātus nākamajiem gadiem. Iepriekšējām pamatnostādņēm (2009.-2013.gadam) ir beidzies termiņš. KNAB ir izstrādājis jaunu pamatnostādņu

⁷ <http://www.lvportals.lv/viedokli.php?id=204056>

projektu⁸, taču tas joprojām ir saskaņošanas stadijā. Svarīgi, lai 2014.-2015.gada Latvijas OGP realizēšanas posmā šāds vidēja termiņa stratēģisks dokuments tiktu pieņemts un stātos spēkā.

15. Konceptija par trauksmes cēlēju aizsardzību

Pirmajā Latvijas OGP plānā bija paredzēta apņemšanās aizstāvēt ziņotājus par likumpārkāpumiem (3.3. uzdevums). Šis uzdevums gan attiecās tikai uz amatpersonu izglītošanu. Šobrīd ir skaidrs⁹, ka problēma ir dziļāka un tās risināšana prasa sistēmiskāku pieeju (ne tikai apmācības, bet arī papildus regulējumu un kontroles mehānismu). Tādēļ Latvijas nākamajā OGP plānā būtu uzdevums jāpaplašina.

KNAB jaunajā korupcijas novēršanas jomas pamatnostādņu melnrakstā¹⁰ ir paredzējis līdz 2016.gadam “izstrādāt koncepciju par ziņotāju par likumpārkāpumiem aizsardzību.” (8.1. punkts), kā arī “pilnveidot personu, kuras informē par koruptīviem nodarījumiem, aizsardzības sistēmu, kas ietvertu tiesības uz bezmaksas juridisko palīdzību un efektīvāku konfidencialitātes nodrošināšanu.” (8.2. punkts) Līdzīgu apņemšanos būtu vērts iekļaut arī Latvijas OGP plānā.

16. Vienots ētikas kodekss valsts pārvaldē strādājošajiem

Šobrīd Latvijas pārvaldes iestādēs katrai iestādei ir savs ētikas kodekss – līdz ar to daži no tiem ir noderīgi, iekļaujot labus padomus konkrētām situācijām, kamēr citi ir ļoti vispārīgi. KNAB jaunajā korupcijas novēršanas jomas pamatnostādņu melnrakstā¹¹ ir paredzējis līdz 2015.gadam izstrādāt vienoti ētikas kodeksu „valsts pārvaldē nodarbinātajiem, veicinot vienotu izpratni par valsts pārvaldei būtiskām vērtībām, paredzot efektīvu mehānismu konsultācijām un nodarbināto apmācībām, kā arī iespējamo ētikas pārkāpumu atklāšanai un strīdu izskatīšanai.” (2.2.1. punkts). Tāpat pamatnostādņu melnrakstā paredzēts īpašs ētikas kodekss Ministru Kabinētam (2.19.punkts, termiņš – 2016.gads). Šādā ētikas kodeksā varētu apskatīt politisko/pārvaldes amatpersonu mijiedarbības problēmjautājums, darbu laikā pirms vēlēšanām un citus problēmjautājumus, ar kuriem saskaras tieši ministri.

Šis ir vērtīgas iniciatīvas neatkarīgi no tā, vai KNAB izstrādātās pamatnostādnes tiks vai netiks pieņemtas, kā tādā tā būtu iekļaujama arī Latvijas OGP plānā.

17. Politisko partiju finansēšanas sistēmas izvērtējums

Salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, Latvijā ir niecīgs valsts atbalsts politisko partiju darbībai (aptuveni 0.3 eiro uz iedzīvotāju gadā, tikmēr Lietuvā tie ir 1.35 eiro, Igaunijā – 4.46 eiro uz iedzīvotāju). Tik niecīgs finansējums ne tikai traucē atbrīvot Latvijas partijas no privātās „naudas varas”, bet neļauj partijām uzkrāt nepieciešamās zināšanas un attīstīt cilvēkresursus kvalitatīvu ilgtermiņa politikas piedāvājumu izstrādei.

⁸ <http://mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40319467>

⁹ <http://delna.lv/wp-content/uploads/2014/02/119293572-Trauksmes-C%C4%93I%C4%93ju-Tiesisk%C4%81-Aizsardz%C4%ABba-Latvij%C4%81-Delna.pdf>

¹⁰ <http://mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40319467>

¹¹ <http://mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40319467>

KNAB jaunajā korupcijas novēršanas jomas pamatnostādņu melnrakstā¹² paredzēts līdz 2016.gadam izstrādāt priekšlikumus, lai nodrošinātu partiju darbību starpvēlēšanu periodos, mazinātu partiju atkarību no lieliem ziedojumiem, kā arī veicinātu nelielu ziedojumu piesaisti.” (14.1. punkts). Šādu apņemšanos būtu vērts paredzēt arī OGP plānā.

18. Rokasgrāmata uzņēmējiem par korupcijas novēršanu privātajā sektorā

Korupcija ir aktuāla problēma ne tikai publiskajā sektorā, bet arī privātajā sektorā. Līdz šim Latvijā privātā sektora korupcijas nav pievērsta liela uzmanība, taču kaitējums, piemēram, bankai, ja tiek piekukuļoti cilvēki, no kuriem atkarīga kredītu piešķiršana, var būt milzīgs.

KNAB ir iecerējis¹³ līdz 2015.gadam “izstrādāt rokasgrāmatu uzņēmējiem, kurā apskatītas tādas tēmas kā korporatīvā sociālā atbildība un iekšējās kontroles pasākumi komercsabiedrībās, lai nepieļautu kukuļošanu.” (6.1.uzdevums)

19. Ilgtermiņa sabiedriskā medija finansēšanas stratēģija

Viena no labākajām garantijām gan publiskā sektora atbildības, gan atklātības nodrošināšanai – spēcīgi sabiedriskie mediji. 2013.gadā valdība tā arī nespēja vienoties par jaunu, NEPLP izstrādātu sabiedriskā medija koncepciju. Tas nozīmē, ka Latvijas sabiedrisko mediju nākotne joprojām atrodas „gaisā pakārtā” stāvoklī, to finansējums atkarīgs no tā brīža politiskajiem lēmumiem. Svarīgi, lai līdz 2016.gadam valdība apstiprinātu stratēģiju/koncepciju par to, kā tiks turpmāk attīstīti sabiedriskie mediji.

20. Pētījums par valsts pārvaldes atalgojuma sistēmu

Eiropas Komisija nu jau vairakkārt ikgadējā „Eiropas Semestra” vērtējuma ietvaros norāda Latvijai¹⁴, ka būtu pārskatāma Latvijas vienotā atalgojumu sistēma tā, lai publiskā sektora labākie darbinieki neietu prom no darba un lai uzlabotos pieņemto lēmumu kvalitāte.

21. Pētījums par valsts pārvaldes darbinieku apmācību vajadzībām un to nodrošināšanas iespējām

Eiropas Komisija ir arī norādījusi, ka Latvijā nav valsts līmeņa stratēģijas par to, kā apmācīt publiskā sektora darbiniekus. Šādai stratēģijai (kopā ar finansējumu) būtu jābūt, lai Latvijas pārvalde spētu pieņemt kvalitatīvus, labākajās zināšanās balstītus lēmumus.

Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS vārdā,

Iveta Kažoka

PROVIDUS pētniece

¹² <http://mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40319467>

¹³ <http://mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40319467>

¹⁴ Skat., piemēram, 23.lpp. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/swd2014_latvia_en.pdf